

הב"ח: קווים לתולדותיו ומצב המחקר אודותיו // ד"ר אליעזר בראדט

ר' יואל סירקיש בעל 'בית חדש' (ב"ח) נולד בין השנים ש"כ-שכ"ד (1560-1564).¹ אמנם הב"ח לא למד אצל הרמ"א או הרש"ל בעצמו [אף שפגשו בילדותו],² אבל הוא היה תלמיד מהרש"ל השני, ר' משולם פייביש אב"ד קראקא ור' צבי הירש שור. השניים הראשונים היו תלמידי הרש"ל והאחרון היה מגדולי תלמידי הרמ"א. רבו מהרש"ל השני מובא בדברי הב"ח כמה פעמים בתארים חשובים, כגון: "מפי מורי הרב הגדול החסיד מהר"ר שלמה ר' ליבש מלובלין".³ רבו ר' משולם פייביש הובא בספרו כמה פעמים, כמו: "וראיתי מעשה רב ממורי החסיד מהר"ר ווייש ז"ל".⁴ את רבו ר' הירש שור⁵ הוא מביא כמה פעמים בתארים חשובים, כמו: "וכן ראיתי

¹ לתולדות הב"ח ראה: חיד"א, שם הגדולים, ירושלים תשנ"ד, דף לח ע"א, ערך הרב הגאון גדול בדורו מהר"ר יואל; ר' צבי הורוויץ, לתולדות הקהילות בפולין, ירושלים תשל"ח, עמ' 494, 134; רבינוביץ, עיר הצדק, עמ' שפד-שפו, תג; מ' באלאבאן, תולדות היהודים בקראקוב ובקאזימיני, 1868-1304, א, ירושלים תשמ"ג, עמ' 377-376; כ"ץ (לעיל הערה 2), עמ' 90-84; ש' מירסקי, בין שקיעה לזריחה, ניו יורק תשי"א, עמ' 162-139, 346-335; ח' טשרנוביץ, תולדות הפוסקים, ב, ניו יורק תשי"ז, עמ' 236-233; הני"ל, ג, עמ' 126-122; פ' סירקיס, ספר הב"ח, תל אביב תשמ"ד; י' לוי, מבוקר לערב, ירושלים תשמ"ב, עמ' 141-153; איסר קליגר, משולחנם של אחרונים, תל-אביב תשמ"ה, עמ' ה-ה; E. Schochet, *Rabbi Joel Sirkes: His Life, Works*; Heshy Zelcer, 'Book Review, Bach, Rabbi Joel Sirkes', *Hakirah* 8; [על ספר זה ראה: *and Times*, New York 1971]; [על ספר זה ראה: (2007), pp. 237-249]; ש' דייטש, 'שיבושים נפוצים ברשימות לתולדות הב"ח ויחוסו (א)', אור ישראל, ז (תשנ"ז), עמ' קעח-קצב; הני"ל, אור ישראל, ח (תשנ"ז), עמ' קפד-קצו; הני"ל, אור ישראל, ט (תשנ"ח), עמ' קפד-קצא; הני"ל, אור ישראל, יא (תשנ"ח), עמ' קסה-קע; ד' וועבער, 'האם מתייחס הרבי מפרשיסחא להב"ח', אור ישראל, כו (תשס"ב), עמ' ר-רי; ספרי, ליקוטי אליעזר, ירושלים תשי"ע, עמ' סג, עג-עד; א' קליין, תולדות הב"ח, בני ברק תשס"ז; ר' מ"ד צ'צ'יק, 'מיהו ר' ליבא רבה של לובלין, המעין מח, ג (תשס"ח), עמ' 77-69; מ' רפלד, 'עוד בענין ר' ליבא מלובלין, תשובות הב"ח ומסביב להם', המעין מח, ד (תשס"ח) עמ' 75-88; ר' אברהם אייזקאוויטש, 'פשר דבר לזהותו של רבי ליבא מלובלין, עץ חיים, ט (תשס"ט) עמ' ריא-רלא. דברים חשובים בענין דמותו של הב"ח ראה פראם, חוק יהודי בפולין, במפתח בערכו ובמאמרו של מ"ד צ'צ'יק שעדיין בכתובים ותשואות חן לו שנתן לי עותק ללמוד ממנו.

² ראה שו"ת ב"ח הישנות, סי' קנח בסוף: "מעיד אני עלי שאדוני אבי ומורי קנה לי ההפטר בדמים יקרי במועד אחרון של פסח בהיותי קטן, וקראתי בעצמי בספר מוספין בבית הכנסת של הגאון מהר"ש לורי **וכמדומ'** לי שהרב ז"ל היה אז בב"ה ולא מיחה בדבר". ראה רפלד, המהרש"ל, עמ' 46.

³ ב"ח, סי' אה; סי' כהו; סא, ד. וראה סי' ז, ד [שאלתי מפי מורי...]; תנא, טז [וכן הורה... רבותי...]. ושו"ת ב"ח הישנות, סי' פ וסי' פו. ראה מעלות היוחסין, עמ' נג; מירסקי, עמ' 336 הערה 12.

⁴ סי' לח אות ו. וראה שם, סי' רעו אות ה; שו"ת ב"ח הישנות, סי' קב. וראה ט"ז, או"ח סי' תקפד ס"ק ב שמביא שמועה ממנו. וראה מג"א סי' כה ס"ק ו שמביא דבריו על פי הב"ח והש"ה, והעיר על דבריו. מפורסם משום התקנות שתיקן להנצל מאיסורי מלאכת שבת, ראה: פנקס ועד ארבע ארצות, עמ' 488-483; א' ריינר, 'עליית "הקהילה הגדולה"', עמ' 36 הערה 38. תורותיו [לא הרבה] שנשארו נאספו לאחרונה בספר 'שו"ת אסיפת הגאונים החדש', ירושלים תשי"ע, עמ' קעה-ר. וראה ר' חיים באכנר, אור חדש [בתוך חמשה ספרים נפתחים, ירושלים תשס"ג], עמ' מד. עליו ראה: כלילת יופי, ב, דף פו ע"ב; יחיאל צונץ, עיר הצדק, לעמברג 1874, עמ' 50-49; רבינוביץ, עיר הצדק, עמ' שפג; ר' אליעזר כ"צמאן, תולדות המגלה עמוקות, ניו יורק תשמ"ג, עמ' כ, כז.

⁵ עליו: ראה מעלות היוחסין, עמ' כג, נג-נה; מבחר כתבים עמ' קצג; זיו, הרמ"א עמ' צ-צב; מירסקי, עמ' 337 הערה 4; מאיר וונדר, אלף מרגליות, ירושלים תשנ"ג, עמ' 167; ר' מנחם אדלר (מהדיר), טל אורות הקדמון (לר' שאול ב"ר דוד אב"ד ממדינת רוסיא), ירושלים תשנ"ו, מבוא, עמ' 10-8.

ממורי הרב הגדול מהר"ר הירש שור ז"ל ושכך קיבל מהגדולים וכך אנכי נוהג⁶.

היה רב בשמונה קהילות במזרח אירופה, ביניהן: מעז'בוז', שידלוב, בריסק דליטא.⁷ כהונתו האחרונה שנמשכה על פני תקופה ארוכה במיוחד - היתה רבנות קראקא. בעיר זו שימש גם כראש ישיבה וסביב שולחנו התקבצו תלמידים רבים, עד שרוב גדולי רבני הדור שאחריו נמנו בין תלמידיו. מלבד פרסומו הגדול בדורו כסמכות תורנית, דבר הבולט בספרי השו"ת שלו ושל בני דורו, נטל חלק חשוב באסיפות ועד ארבע הארצות.⁸ ר' יואל נפטר בקראקא בשנת ת' (1640).

ספרו המפורסם ביותר הוא 'בית חדש' המפרש את ארבעת הטורים. חיבור זה נדפס בחייו, פרט לחלק 'אורח חיים' שנגמר לדפוס בשנת ת' בקראקא, בידי בנו, זמן קצר לאחר פטירתו, אבל ברור שר' יואל עצמו נטל חלק בסידורו. 'בית חדש' מיוסד על סדר לימודו בישיבה עם תלמידיו, עמהם למד את ספר הטור על הסדר, כפי שמתואר בהקדמתו לחלק יו"ד - הראשון שנגמר לדפוס.

מלבד ספרו זה כתב מאות תשובות לשואליו, שקובצו לאחר מכן לכמה ספרי שו"ת;⁹ חידושים;¹⁰ הגהות על הש"ס;¹¹ פירוש על מגילת רות בשם 'משיב נפש';¹² ואף חיבר ביאור לספר 'פרדס רימונים' לרמ"ק.¹³

מצב המחקר עליו אינו משביע רצון. פ' סירקיס אסף חומר חשוב על חיבורו 'בית חדש' וליקוט מובאות מעניינות מתוך הספר, אבל לא לש את עיסתו. אחד המאמרים החשובים על ר' יואל סירקיש נכתב ע"י ש' מירסקי, אך כמעט לא מתייחס ל'בית חדש' כשהוא מגדיר את מהלך הפסיקה שלו, כי אם לספרי השו"ת שלו, ולכן התמונה שהוא מציג רחוקה מלהיות מושלמת. מחקר חשוב על מהלך הפסיקה של ר' יואל סירקיש נמצא בחיבור 'תולדות הפוסקים' מאת חיים טשרנוביץ,¹⁴ אבל בשל אופיו הכוללני והמתומצת של הספר, המקיף תחומים רבים בשורות מועטות, עדיין רחוק גם הוא מלספק.

⁶ בי"ח ס"י קעד, ט; וראה ס"י תלא, א; תמו, ה; תנא, טז; תצח, ז; בי"ח, יו"ד, ס"י סט, א.

⁷ ראה: א' פיינשטיין, עיר תהלה, ווארשא תרמ"ה, עמ' 24-25, 141.

⁸ ראה בפנקס ועד ארבע ארצות, עמ' 27, 32, 35, 45, 58, 456, 490, כמה דברים שהוא חתם עליהם.

⁹ שו"ת בית חדש (הישנות) נדפס לראשונה בפרנקפורט תנ"י; שו"ת בית חדש החדשות נדפס בקארעץ תקמ"ה; ובתוך תשובות גאוני בתראי שנדפס לראשונה בטורקא תקכ"ד, יש כמה תשובות ממנו. וראה ש' גליק, קונטרס התשובות החדש, א, ירושלים תשס"ו, עמ' 118-119; ד' רבינוביץ, 'שתי הגרסאות של שו"ת הבי"ח, מהדורות פרנקפורט תנ"י, תוצאה של שיקולי צניעות?', על ספר, כא (תש"ע), עמ' 99-111; *AJS*; Edward Fram, "Two cases of Adultery and the Halakhic Decision Making Process", *Review* 26:2 (2002), pp. 277-300.

¹⁰ עד לאחרונה היו אלו טמונים בכ"י. על חידושים אלו ראה ר' ד' קמינצקי, 'חידושי הבי"ח על הש"ס מכ"י ק', ישורון, טו (תשס"ח), עמ' פב-קב. ולאחרונה נדפסו חידושים אלו על י"ב מסכתות, בשם 'חידושי הבי"ח', בירושלים תשס"ז.

¹¹ על חיבור זה ראה: שפיגל, עמודים, הגהות, עמ' 341-370; ר' יהושע מונדשיין, 'שיבושים בהעתקת הגהות הבי"ח לתלמוד', מוריה כא, גליון ה-ו (רמה-רמו) (תשנ"ז), עמ' קא-קג.

¹² חיבור זה נדפס לראשונה בלובלין שע"ז וכולל חלק בשם 'באר מים' שהוא ביאור על פירוש רש"י למגילת רות.

¹³ 'ביאורי הבי"ח על פרדס רימונים' נדפס לראשונה מכ"י, ירושלים תשנ"ט. על יחסו של הבי"ח לקבלה, ראה להלן עמ' 166.

¹⁴ תולדות הפוסקים, ב, ניו יורק תש"ז, עמ' 233-236; הנ"ל, ג, עמ' 122-126.

בעבודות שלפניכם נעשה ניסיון ראשוני לאפיין את דרכו הלמדנית של הב"ח, כפי שמשקפת במקומות שונים בכתבתו העניפה. אנו תקווה שעבודות קצרות אלה יתרמו נדבך משמעותי להמשך מחקר דמותו של הב"ח.